

1 maart 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Opsommingen repareren is een Kunst – en ook nog eens Enuntiatief

1 Inleiding

Regelmatige lezers van deze nieuwsbrief en alle andere stukken die we het licht doen zien, weten dat we bij het commentaar geven op plannen van de overheid rond de wetgeving mede kijken naar taalgebruik. Daarin zijn we vaak de enige partij, hebben we gemerkt. Maar of dat moet worden gezien als een gebrek aan belangstelling bij andere belanghebbende organisaties of als een vorm van onverschilligheid voor dergelijke fouten in de regelgeving... geen idee. Of denken ze dat wij het wel zullen doen... en dat het veel tijd scheelt bij het formuleren van de eigen kanttekeningen. We weten eveneens dat onder de ontvangers van onze stukken Neerlandici zitten, scherpshijpers en experts op allerlei vakgebieden, en gefocust op juiste formuleringen. Het dwingt ons om in allerlei kritieke benaderingen de juiste insteek te gebruiken, om niet te worden beticht van de pot die de ketel iets verwijt en iemand ten onrechte zwartmaakt. Deze nieuwsbrief ligt dan ook weer onder het bekende vergrootglas, nemen we aan. Maar dan wel rond een bijzondere situatie...

2 Overheid komt met reparatiewet

We hadden voor deze week, na een intensieve voorbereiding, het oog laten vallen op een bijzonder aspect van de taalkundige behandeling van wetten nl. het vormgeven van opsommingen en lijstjes. Het is een interessant onderwerp en een leuke vorm van bezigheidstherapie tijdens carnaval, wintersport en hangen op de bank in een 'voorjaars'-vakantie. Maar het is alsof de duvel daarmee speelt resp. speelde dan wel heeft gespeeld en/of de juridische letterduivel onze mailwisselingen heeft weten te hacken, want vorige week verscheen een verse internetconsultatie rond een reparatiewet¹. En niet zomaar een wetje, nee, een stuk waarin voor allerlei bestaande wetten allerlei verbeteringen, aanvullingen, kloppende verwijzingen en corrigerende formuleringen worden voorgesteld. Er vloeit dan eigenlijk geen druppel formeel bloed uit, maar het is de overheid eraan gelegen om in één klap alles goed in taalkundige zin te regelen.

Dus ja, allerlei voorbeelden leken weer in onze ijskast te moeten worden opgeborgen. Dan is het alleen maar heel prettig, zo'n ministeriële actie, want daarmee wordt de WHW samen met alle andere wetten die in de reparatiewet aan de orde komen, weer een stuk beter. Er is derhalve besloten om onze bevindingen deels te mixen met de voorstellen van OCW die betrekking hebben op de WHW, maar toch mede omdat een en ander op die reparatiewet is aan te merken, helaas.

Zie het ook als een bijdrage van onze kant aan onderwijsinstellingen die zelf ook verschrikkelijk veel documenten, regelingen, voorschriften en andere stukken moeten maken waarvan men hoopt dat ze juridisch waterdicht zijn. Studenten hebben te maken met een onderwijs- en examenregeling en die moet leesbaar maar ook sluitend zijn. Ook gedragsreglementen en huishoudelijke regelingen dienen te kloppen. Dat is niet altijd gemakkelijk, zeker als er elk jaar aanpassingen dienen te worden gepleegd. Dus misschien kan deze nieuwsbrief hieraan een welkome bijdrage leveren.

3 Opsommingen en lijstjes

In het voorstel voor de reparatiewet worden allerlei zaken behandeld, dwars door de gehele WHW heen. Maar relatief veel aandacht gaat uit naar het vormgeven van lijstjes en opsommingen, een aspect dat we in de afgelopen jaren herhaaldelijk hebben behandeld, met kritiek op de wijze waarop OCW hiermee omspringt. Daarom pikken we die zaken er nu uit, naast hetgeen in de formele reactie zal worden opgenomen (want treur niet, er blijven nog altijd wat bespreekpunten over).

¹ Zie: <https://www.internetconsultatie.nl/reparatiewetocw/b1>

4 Eerst even een testje, om op gang te komen

Even een testje. Stel dat u in een schrijfgroepje zit om een quiz op te stellen. Een vraag daarbij is hoe 'Pedagogische Academie voor het basisonderwijs' in de formele context dient te worden afgekort (en dan niet aan het begin van een zin). Daar rolt de volgende opgave uit:

We kennen de Pedagogische Academie voor het basisonderwijs. Welke afkorting is juist?

1. PABO
2. Pabo
3. p.a.b.o.
4. pabo

Het is natuurlijk nummer 4.

Maar wat zou u echter vinden van de volgende formulering van uw quizvraag?

We kennen de Pedagogische Academie voor het basisonderwijs. De formele afkorting is:

1. PABO, of
2. Pabo, of
3. p.a.b.o., of
4. pabo.

Of wat denkt u bij deze vormgeving?

We kennen de Pedagogische Academie voor het basisonderwijs. De formele afkorting is:

1. PABO; of
2. Pabo; of
3. p.a.b.o.; of
4. pabo.

Bij die twee laatste lijstjes met mogelijkheden is sprake van een taalkundige vormgeving die alleen maar als heel overdreven kan worden betiteld. Maar als er naar de formele regeltjes wordt gekeken, op websites die daarvoor bedoeld zijn, lopen we ook tegen allerlei taalmuren op. Die gaan we hier mede in beeld brengen.

5 Kijken naar twee bronnen voor taalgebruik

Echter, en dat ligt eigenlijk verschrikkelijk voor de hand, de overheid kent een eigen 'schrijfwijzer'. Daarin worden de regels behandeld voor de juristen en allerlei andere tekstschrijvers, om ervoor te zorgen dat de aanpak eenduidig is. Wettelijke zaken moeten zodanig worden geformuleerd dat er 'geen speld tussen te krijgen is' en eventuele grijze gebieden tot een minimum worden beperkt. Voor de recente reparatiewet was die schrijfwijzer ineens behoorlijk leidend.

We gaan eerst kijken naar die eigen regeling van de overheid voor het opstellen en vormgeven van wetten. Daarna zoomen we in op hetgeen op 'taalwebsites' staat. Vervolgens sluiten we af met delen uit de concept-nieuwsbrief die al geheel in de steigers wat gezet, met toch weer een aantal voorbeelden uit de WHW die zonder meer een second opinion van de overheid verdienen.

6 Aanwijzingen voor de regelgeving – wettelijk volgens de overheid

In de regeling 'Aanwijzingen voor de regelgeving' worden twee stukjes gewijd aan het gebruiken van lijstjes en opsommingen. We geven beide hier in kadertjes, met tussendoor wat commentaar.

Aanwijzing 3.59. Opsommingen

1. Indien het bij een opsomming in een artikel omwille van de duidelijkheid wenselijk is elk onderdeel daarvan op een nieuwe regel te laten beginnen, wordt de volgende werkwijze gevolgd:
 - a. de onderdelen worden aangegeven met de letters a, b, c enzovoort, een eventuele verdere onderverdeling met 1°, 2°, 3° enzovoort, waarbij achter deze letters en cijfers een punt wordt geplaatst;
 - b. binnen de onderdelen wordt niet met een nieuwe zin begonnen;
 - c. de onderdelen worden, met uitzondering van het laatste onderdeel, afgesloten met een punt-komma.

Het aardige is natuurlijk dat deze instructie op zichzelf een mooi voorbeeld is van hoe met een opsomming moet worden omgesprongen.

Een paar opmerkingen:

- Een opsomming is vaak niets anders dan het resultaat van het uit elkaar trekken van een zin waarin een aantal mogelijkheden, zaken, aspecten of losse elementen achter elkaar zijn gezet. Zo'n lijstje maakt het dus een stuk overzichtelijker.
- Achter het onderdeel b. hierboven staat geen 'en'. Men is al snel geneigd om dat te doen als alle onderdelen dienen te worden meegenomen. De inleidende tekst bij deze aanwijzing laat daarover evenwel geen misverstand bestaan. In de volgende 'aanwijzing' wordt daarop ingegaan en verzorgen we ook wat commentaar.
- We zijn er nog steeds niet uit of er bij het nummer van een artikel erachter een punt dient te komen. Dus is het: 'Aanwijzing 3.59.' of 'Aanwijzing 3.59'? De leden van een artikel krijgen ook geen '.' mee, dus waarom de artikelen zelf wel?
- De onderdelen zijn op zich volledige zinnen. Ze zouden derhalve met een hoofdletter kunnen beginnen, om dat nog eens te benadrukken, conform bepaalde taalregels.

2. Na het laatste onderdeel van een opsomming wordt geen tekst opgenomen die betrekking heeft op alle onderdelen, tenzij dit onvermijdelijk is.
3. In een opsomming van begripsbepalingen wordt bij voorkeur een alfabetische volgorde zonder nummering of lettering gehanteerd.

Hetgeen bij 2. staat komt in de WHW voor. Het is dus zo dat een opsomming wordt gebruikt als deze als het ware voortkomt uit een zin waarin een aantal zaken is opgenomen. Bevinden deze zich midden in een zin, dan kan na de opsomming de zin weer worden opgepakt.

Punt 3 heeft in de WHW geen voorkeur gekregen, kijkend naar de begripsbepalingen. Dat is misschien ook wel heel erg logisch, want als je verderop in de wet naar een bepaling wilt verwijzen, hoe doe je dit dan op een slimme wijze?

Toelichting op aanwijzing 3.59

Eerste lid, onderdeel b. Is bij een onderdeel van een opsomming een in een afzonderlijke zin vervatte nadere bepaling nodig, dan wordt deze in een afzonderlijk artikellid opgenomen.

Tweede lid. Bij het opnemen van tekst die betrekking heeft op alle onderdelen, na het laatste onderdeel van een opsomming, is bij lezing vaak onduidelijk of die tekst betrekking heeft op alle onderdelen, dan wel deel uitmaakt van het laatste onderdeel. Het is vrijwel altijd mogelijk deze tekst op te nemen in de aanhef van de opsomming of in een apart lid.

Derde lid. Bij deze werkwijze is het mogelijk om later begrippen toe te voegen in alfabetische volgorde zonder dat daardoor vernummering of verlettering van de opsommingstekens nodig is. Daarmee worden problemen voorkomen bij samenloop van wijzigingsregelingen. Zie voor samenloop ook aanwijzing 5.69. Zie voor het invoegen en het laten vervallen van begripsbepalingen de voorbeelden bij de aanwijzingen 6.11 en 6.12.

Deze toelichting spreekt voor zichzelf.

Aanwijzing 3.60. Karakter opsomming

1. Indien dit voor de duidelijkheid nodig is, wordt door gebruik van het woord 'of' dan wel 'en' aan het slot van het voorlaatste onderdeel van een opsomming het alternatieve, onderscheidenlijk cumulatieve karakter van de opsomming tot uitdrukking gebracht. In zo'n geval wordt in afwijking van aanwijzing 3.59, eerste lid, onderdeel c, het voorlaatste onderdeel afgesloten met '; of' dan wel '; en'.
2. Uit de formulering van het artikel blijkt of een opsomming een limitatief of een enuntiatief karakter heeft.

Opmerkingen:

- Het is zonder meer duidelijk wat bij 1. staat. Het is alleen maar nodig om na het voorlaatste onderdeel naast de ';' ook nog 'en' dan wel 'of' te gebruiken, als niet uit de inleiding blijkt of het gaat om alle onderdelen dan wel een keuze daaruit (in ieder geval één). Toch blijkt uit de WHW dat OCW vrijwel altijd het zekere voor het onzekere neemt. Maar als een opsomming meer dan – zeg – zes onderdelen bevat, moet je als lezer in een onduidelijke situatie eerst kijken naar

het voorlaatste onderdeel om te begrijpen wat er wordt bedoeld. Kortom, helder formuleren van de inleidende tekst is cruciaal.

- Hebben we het mis maar moet in deze aanwijzing aan het eind van onderdeel 1 geen ‘;’ staan?
- Weet u wat ‘enuntiatief’ betekent? Zie hieronder.

Toelichting

Het enuntiatieve karakter van een opsomming kan worden uitgedrukt door de woorden ‘in ieder geval’ of ‘ten minste’, het limitatieve karakter door de woorden ‘slechts’, ‘uitsluitend’, ‘alleen’. Zie ook aanwijzing 3.12.

Goed, dan leggen we kort uit wat onder ‘enuntiatief’ wordt verstaan, aan de hand van een tekst die we op een website vonden:

enuntiatief

Een term die in de rechtswetenschap wordt gebruikt om aan te geven dat iets een voorbeeld ergens van is, ter verduidelijking. Enuntiatief is dus iets verduidelijkend.

Tijdens een rechtszaak kan hiervan gebruik gemaakt worden om een duidelijker beeld van iets te scheppen, zodat iedereen goed begrijpt waar het over gaat. Een mevrouw wil bijvoorbeeld een schadevergoeding eisen van een winkelier omdat zij is gevallen in de winkel. Ze vindt dat het de schuld is van de winkelier, maar de rechter vindt van niet. Hij zegt tegen de mevrouw “als u was gevallen over een losliggende vloer, of een obstakel op de vloer had ik u gelijk gegeven”, de rechter geeft dus een voorbeeld. De situatie die de rechter omschrijft, de losliggende vloer of een obstakel, is enuntiatief (als voorbeeld).

Om het misschien maar heel simpel te zeggen: Het betreft dus een opsomming waarvan de onderdelen niet allemaal betrekking hebben op hetgeen in de inleiding van het artikel wordt gesteld, maar op een of meerdere daarvan. Het is een kwestie van het mogelijk kunnen maken van een keuze uit die onderdelen, om al te voldoen aan hetgeen wordt gesteld. Maar het kan ook zijn dat meerdere onderdelen erop van toepassing zijn om het gestelde ‘geldig’ te laten zijn.

Het limitatief zijn is wel voor niet-ingewijden helder, denken wel. Er is dus sprake van een beperking, dus moet worden voldaan aan het gestelde, en niet op een andere wijze.

Er wordt verwezen naar aanwijzing 3.12:

Aanwijzing 3.12. Uitdrukking ‘en/of’

Het gebruik van de uitdrukking ‘en/of’ blijft achterwege.

Toelichting

Indien in een opsomming van gevallen ‘of’ wordt gebruikt, is daaronder mede begrepen de situatie dat meer dan een van de genoemde gevallen zich tegelijk voordoen. Zie ook aanwijzing 3.60. Om tot uitdrukking te brengen dat twee of meer genoemde gevallen zich niet gelijktijdig kunnen voordoen kan gebruikgemaakt worden van woorden als ‘hetzij’ of ‘dan wel’.

De overheid gebruikt eigenlijk de wiskundige interpretatie van het begrip ‘of’. Het gaat dus niet om een vorm van uitsluiten. Het is ‘het een’ of ‘het ander’, maar allebei mag ook.

7 Wat zeggen ze op de taalwebsites...

Het is uitstekend dat de wetgever in ons land een uitgebreid kader hanteert voor de regelgeving en de daarbij te gebruiken taal. We nemen aan dat elke ambtenaar die een tekst dient te produceren het kader altijd raadpleegt. Dat geldt namelijk ook voor journalisten die moeten werken met een specifiek stijlboek. Maar dan zijn er per krant, magazine of website ook wel weer interessante verschillen. Taalgebruik is nu eenmaal een levend aspect binnen onze samenleving.

Maar het leek ons interessant om in vogelvlucht na te gaan wat er op een aantal taalwebsites is te vinden. Uiteindelijk zijn we blijven hangen bij ‘Onze Taal’, toch wel een respectabele organisatie.

Een opsomming bestaat meestal uit een of meer inleidende zinnen met daaronder de onderdelen van de opsomming. Voor elk onderdeel staat een cijfer, streepje of stip (‘bullet’). Of de onderdelen van een opsomming beginnen met een hoofdletter of niet en welke leestekens aan het einde komen, hangt vooral af van de lengte van die onderdelen.

Prima, deze algemene inleiding als het om opsommingen gaat. We hebben bij de wetsartikelen vooral te maken met letters, maar goed, daar doen we niet moeilijk over.

Opsomming die uit hele zinnen bestaat

De zin die de opsomming inleidt, eindigt met een dubbele punt. Elk onderdeel van de opsomming begint met een hoofdletter en eindigt met een punt (of vraagteken).

Wij zetten de voordelen voor u op een rijtje:

- De woning is gelegen op eigen grond.
- Het dak is onlangs vernieuwd.
- De tuin ligt op het zuidwesten.

Deze aanpak komen we eigenlijk nergens in de wetgeving tegen, hoewel het eigenlijk gewoon voor de hand ligt bij het opsommen van zaken die allemaal meetellen en aansluiten bij hetgeen in de inleidende zin staat.

Opsomming die uit woordgroepen of delen van zinnen bestaat

De zin die de opsomming inleidt, eindigt met een dubbele punt. Elk onderdeel van de opsomming begint met een kleine letter en eindigt met een puntkomma; alleen het laatste onderdeel van de opsomming krijgt een punt.

Bij het organiseren van een kinderfeestje is het van belang om te weten:

- hoeveel kinderen er komen;
- wat een en ander mag kosten;
- wat de kinderen leuk vinden.

Kijk, dit lijkt er al meer op. Maar het is een constructie waarbij de onderdelen elk voor zich aan de inleidende zin zijn te koppelen. Je zou er drie aparte zinnen van kunnen maken. Maar omdat ze allemaal een gelijk eerste deel hebben, kan gebruik worden gemaakt van een opsomming. Tevens is er geen 'en' nodig bij het voorlaatste onderdeel.

Als de delen van een opsomming uit één enkel woord of een klein groepje woorden bestaan, kunnen de leestekens eventueel helemaal weggelaten worden.

De volgende verzekeringen zijn onmisbaar:

- ziektekostenverzekering
- inboedel- en opstalverzekering
- aansprakelijkheidsverzekering

Helder. Hoe minder leestekens, hoe beter. Eigenlijk gaat het erom dat er geen misverstanden ontstaan door het weglaten van leestekens en woordjes als 'en' en 'of'. Dat kan allemaal als het ware worden aangestuurd door de inleiding van de opsomming zodanig vorm te geven dat het duidelijk is of het gaat om 'alles' of 'één van de onderdelen'.

Uiteraard is ook bekeken hoe het zit met het type lijstjes zoals er toch nog wel veel bij de overheid te zien zijn nl. waarbij achter elk onderdeel een 'komma' wordt gezet, met bij het voorlaatste onderdeel achter de komma het woordje 'en' dan wel 'of'. Daarover is eigenlijk alleen maar op internet te vinden dat het in wezen – zoals al eerder door ons gemeld – een opsomming betreft met inzet van een lange zin, met allerlei zaken die daarbij aan de orde komen. Deze worden van elkaar gescheiden door een komma vermeld, eindigend met een punt. Bij de laatste zaak in zo'n zin komt er in principe geen komma achter te staan.

Een voorbeeld: Voor het feestje hebben we een ballon, een tap, een aantal glazen, een entertainer en een muziekinstallatie nodig. Of een ander voorbeeld: Om ergens te kunnen komen moeten we straks beschikken over een auto, een bus, een vrachtwagen of een taxi.

Kortom, als het taalkundig gaat om rijtjes kunnen we uitgaan van de volgende regels:

- De inleiding moet helder zijn wat betreft de bedoeling van de onderdelen, dus of het gaat om het meenemen van alle zaken of dat het een keuze daaruit betreft. Daarmee wordt voorkomen dat achter het voorlaatste onderdeel ten onrechte een 'of' dan wel een 'en' wordt geplaatst.

- Er kan eigenlijk alleen maar worden gewerkt met een ‘;’ dan wel een ‘.’ aan het eind van een onderdeel, en dus niet met een ‘,’. Als het gaat om kleine onderdelen kan ook worden volstaan met er niets achter te zetten.

Ja, het is een vorm van scherp-slijperij als het gaat om dit soort taalgebruik. Maar omdat de overheid toch een eigen insteek gebruikt, laat men dan in ieder geval consequent zijn. Verderop geven we een aantal voorbeelden uit de WHW en dan zullen we zien dat er zonder meer sprake is van een dergelijke vorm van slordig gebruik.

8 Wetgeving en steeds wat anders... een voorbeeld

Zoals hierboven gemeld is op taalsites niet veel te vinden over het hebben van opsommingen waarbij elk onderdeel ervan eindigt met een komma. Bij het één na laatste onderdeel zou je dan bij een keuze uit die onderdelen kunnen zetten: ‘, of’, en bij het moeten gebruiken van alle onderdelen: ‘, en’. Maar als gevolg daarvan lijkt het daarbij dus meer op het opknippen van een doorlopende zin na de inleiding, door ze bij de komma’s af te breken en die stukken onder elkaar te zetten.

Echter, in de WHW staan toch dergelijke opsommingen. Kijk maar, hier als voorbeeld:

<p>Artikel 1.2 Deze wet heeft betrekking op de volgende instellingen en academische ziekenhuizen:</p> <ol style="list-style-type: none"> de in artikel 1.8 bedoelde universiteiten, hogescholen, de Open Universiteit en de levensbeschouwelijke universiteiten, rechtspersonen voor hoger onderwijs met volledige rechtsbevoegdheid die initiële opleidingen verzorgen met uitzondering van de Staat en rechtspersonen met volledige rechtsbevoegdheid die postinitiële masteropleidingen verzorgen met uitzondering van de Staat, de in artikel 1.13, eerste lid, bedoelde academische ziekenhuizen, en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam en de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage.
--

In de reparatiewet wordt dit artikel wel vermeld, maar dan alleen door te stellen dat bij onderdeel b alles na ‘rechtspersonen voor hoger onderwijs’ komt te vervallen. Maar volgens de eigen regels moet elk onderdeel worden afgesloten met een ‘;’. Tevens is het bij de inleiding helder dat het om een opsomming gaat en daarbij elk onderdeel op zichzelf te beschouwen. Bij onderdeel c kan dus ‘en’ aan het eind worden weggehaald.

Let overigens niet op de fout door het begrip ‘postinitiële’ te gebruiken in plaats van ‘post-initiële’.

9 Nog een paar opmerkelijke opsommingen en lijstjes uit de WHW

We hebben de voorstellen in de reparatiewet doorgenomen, om te bezien of men dan alles in een keer bij de staart heeft. Maar dan kunnen we toch maar eerst een voorbeeld geven van wat ons een onjuist herstel lijkt.

Het gaat om artikel 6.2, hier met de gecorrigeerde tekst, en in kleur aangegeven wat er eerst stond.

<p>Artikel 6.2 1 Het instellingsbestuur legt het voornemen tot:</p> <ol style="list-style-type: none"> het verzorgen van een nieuwe opleiding; (was: opleiding, of) het samenvoegen van bestaande opleidingen; of (was: opleidingen, of) het gezamenlijk verzorgen van een opleiding of afstudeerrichting als bedoeld in artikel 7.3c, ter instemming aan Onze Minister voor met het oog op de beoordeling van een doelmatig onderwijsaanbod en de beoordeling van een doelmatige taakverdeling tussen de instellingen, gelet op het geheel van de voorzieningen op het gebied van het hoger onderwijs. Artikel 7.17, derde lid, is van overeenkomstige toepassing.
--

In de eigen overheidsregels staat dat een dergelijke constructie waarbij de tekst na de opsomming doorloopt, dient te worden vermeden. Wat er nu staat wringt behoorlijk omdat je eigenlijk alles eens achter elkaar zou moeten zien. Dan is die komma achter onderdeel c zonder meer te begrijpen, maar door achter de onderdelen a en b een puntkomma te zetten, worden zij op zichzelf staande zinsdelen en stukt het ritme als geheel.

Waarom dan niet gewoon een komma laten staan achter onderdeel a en de 'of' daarbij weghalen? Ook de komma aan het eind van onderdeel c zou taalkundig gezien kunnen worden weggelaten, maar het maakt de opsomming wel overzichtelijker.

Kan het anders? Een poging:

Artikel 6.2

1. Het instellingsbestuur legt een voornemen ten aanzien van het aanbod aan opleidingen ter instemming aan Onze Minister voor met het oog op de beoordeling van een doelmatig onderwijsaanbod en de beoordeling van een doelmatige taakverdeling tussen de instellingen, gelet op het geheel van de voorzieningen op het gebied van het hoger onderwijs, als het betrekking heeft op:
 - a. het verzorgen van een nieuwe opleiding;
 - b. het samenvoegen van bestaande opleidingen; of
 - c. het gezamenlijk verzorgen van een opleiding of afstudeerrichting als bedoeld in artikel 7.3c.
2. Artikel 7.17, derde lid, is van overeenkomstige toepassing op lid 1.
3. (Wordt het oude lid 2, enz.)

Of dan maar gewoon rigoureuus:

1. Het instellingsbestuur kan het voornemen hebben tot:
 - a. het verzorgen van een nieuwe opleiding;
 - b. het samenvoegen van bestaande opleidingen; of
 - c. het gezamenlijk verzorgen van een opleiding of afstudeerrichting als bedoeld in artikel 7.3c.
2. Het voornemen als bedoeld in lid 1 wordt voorgelegd ter instemming aan Onze Minister voor met het oog op de beoordeling van een doelmatig onderwijsaanbod en de beoordeling van een doelmatige taakverdeling tussen de instellingen, gelet op het geheel van de voorzieningen op het gebied van het hoger onderwijs. Artikel 7.17, derde lid, is van overeenkomstige toepassing.
3. (Is oude lid 2, enz.)

Goed, zoals beloofd hebben we een paar andere opsommingen uit de WHW geplukt. We voorzien deze van wat commentaar, zoals gewoonlijk...

9.1 Opsomming met de graden

- 2 De graden en de toevoegingen, bedoeld in [artikel 7.10a](#), worden als volgt aangeduid:
 - a. Associate degree: Ad,
 - b. Bachelor: B,
 - c. Master: M,
 - d. Bachelor met de toevoeging «of Arts»: BA,
 - e. Bachelor met de toevoeging «of Science»: BSc,
 - f. Bachelor of Master met een andere toevoeging als bedoeld in [artikel 7.10a, eerste lid, derde volzin](#),
 - g. Master met de toevoeging «of Arts»: MA,
 - h. Master met de toevoeging «of Science»: MSc, en
 - i. Bachelor of Master met een toevoeging als bedoeld in [artikel 7.10a, tweede lid, tweede volzin](#).

Dit zou een mooie kans zijn om gewoon alle komma's aan het eind van een onderdeel weg te laten (en dan uiteraard niet te vervangen door punt-komma's), en dus ook die 'en' bij onderdeel h te verwijderen. De komma's doen simpelweg erg overdreven aan.

Ook wordt het woordbeeld krachtiger, bij onderdeel c: 'Master: M' bijvoorbeeld.

En bij onderdeel h kan in dit geval sowieso de komma (,) komen te vervallen.

9.2 Opsomming met diploma's voor de inschrijving

Onverminderd het derde en het vierde lid geldt voor de inschrijving voor een opleiding in het hoger beroepsonderwijs als vooropleidingseis het bezit van:

- a. het diploma vwo, bedoeld in artikel 2.58, tweede lid, onderdeel a, of 2.80, tweede lid, onderdeel a, van de Wet voortgezet onderwijs 2020,

- b. het diploma havo, bedoeld in artikel 2.58, tweede lid, onderdeel a, of 2.80, tweede lid, onderdeel a, van de Wet voortgezet onderwijs 2020,
- c. het diploma van een middenkaderopleiding of van een specialistenopleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder d, onderscheidenlijk e, van de Wet educatie en beroepsonderwijs,
- d. het diploma van een middenkaderopleiding of van een specialistenopleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder d, onderscheidenlijk e, van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES,
- e. het diploma van de bij ministeriële regeling aangewezen vakopleidingen, bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder c, van de Wet educatie en beroepsonderwijs, of
- f. het diploma van de bij ministeriële regeling aangewezen vakopleidingen, bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder c, van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES.

Dit is vooral een voorbeeld van waarbij niet helder is aan het begin of het 'en' dan wel 'of' moet zijn. Het moet toch wel snel duidelijk worden of het gaat om een lijst waarbij aan alles dient te worden voldaan of dat het om (minimaal²) een van de genoemde diploma's gaat. Dat is nu pas te zien bij onderdeel e. Hoewel, niemand verwacht dat er meerdere diploma's worden gevraagd...

Laten we evenwel toch proberen er iets anders van te maken, gewoon omdat het kan en mag. We pakken dan meteen de onderdelen e en f mee alwaar het gaat om de bij ministeriële regeling aangewezen vakopleidingen. Daar zijn er meer van, dus 'het' diploma bestaat niet, want dan zouden alle opleidingen eenzelfde examen hebben, met een eenvormig diploma. Bij het vwo en havo staat ook wel 'het' maar daar gaat om het onderliggende type opleiding.

Hier die poging, met een paar taalkundige aanpassingen, voor de consistentie (bij de onderdelen e en f). We hebben ook meteen de overheidsregels gevolgd en achter de onderdelen een ';' gezet, waar het mag en nu ook moet.

Onverminderd het derde en het vierde lid geldt voor de inschrijving voor een opleiding in het hoger beroepsonderwijs als vooropleidingseis het bezit van een van de volgende diploma's:

- a. diploma vwo, bedoeld in artikel 2.58, tweede lid, onderdeel a, of 2.80, tweede lid, onderdeel a, van de Wet voortgezet onderwijs 2020;
- b. diploma havo, bedoeld in artikel 2.58, tweede lid, onderdeel a, of 2.80, tweede lid, onderdeel a, van de Wet voortgezet onderwijs 2020;
- c. diploma van een middenkaderopleiding of van een specialistenopleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder d, onderscheidenlijk e, van de Wet educatie en beroepsonderwijs;
- d. diploma van een middenkaderopleiding of van een specialistenopleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder d, onderscheidenlijk e, van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES;
- e. diploma van een bij ministeriële regeling aangewezen vakopleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder c, van de Wet educatie en beroepsonderwijs;
- f. diploma van een bij ministeriële regeling aangewezen vakopleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder c, van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES.

De overheid moet maar eens gaan nadenken over de omstandigheid waarbij iemand meerdere diploma's uit dit rijtje heeft behaald. Moet de inschrijving wettelijk plaatsvinden op basis van het meest recent behaalde diploma zijn of is de keuze aan de a.s. student?

9.3 Opsomming profielen en eisen

Onverminderd het vierde lid kan bij ministeriële regeling tevens bepaald worden dat een instellingsbestuur de mogelijkheid heeft om voor een bij die regeling aan te wijzen opleiding of groep van opleidingen enkel als studenten en extranei in te schrijven degene van wie het examen ter verkrijging van een in het eerste lid bedoeld diploma voor een deel bestaat uit bij die ministeriële regeling aangewezen vakken en andere programmaonderdelen, indien het betreft:

- a. een diploma dat betrekking heeft op een profiel waarvan het profieldeel niet voor alle kandidaten dezelfde vakken en andere programmaonderdelen omvat;

² We zeggen hier 'minimaal'. Op zichzelf misschien vreemd, maar iemand kan eerst de havo doen en vervolgens het mbo op niveau 4. Bij de aanmelding voor het hbo is het handiger, denken we, om aan te geven dat dit gebeurt op basis van het mbo-diploma. Er worden dan geen aanvullende eisen gesteld. Er zijn mensen die om die reden spreken van een 'diploma-ongelijkheid' als het gaat om de doorstroomrechten.

- b. een diploma dat betrekking heeft op een ander profiel dan een krachtens het eerste lid aangegeven profiel; of
- c. in bijzondere gevallen, een opleiding waarop geen enkel profiel zonder meer een goede voorbereiding geeft.

Dit voorbeeld hebben we opgenomen vanwege de vraag of aan het eind van onderdeel b een 'of' moet staan. Het lijkt ons zonder meer helder dat het gaat om een keuze uit de drie onderdelen.

9.4 Opsomming inschrijving masteropleiding tot leraar

Artikel 7.30c

Voor de inschrijving voor een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs tot leraar voor de periode van voorbereidend hoger onderwijs in vakken van voortgezet onderwijs gelden als toelatingseisen dat:

- a. aan de betrokkene de graad Master, bedoeld in artikel 7.10a, is verleend, indien het een opleiding van minder dan 120 studiepunten betreft, en
- b. de betrokkene voldoet aan de door het instellingsbestuur te stellen eisen.

De formulering wringt, kijkend naar de inleiding en met een opsomming met twee onderdelen met zaken waaraan iemand tegelijkertijd dient te voldoen. Er staat namelijk in die inleidende zin dat het om 'eisen' gaat, meervoud dus. Dat wringen heeft vooral te maken met die 'en' aan het eind van onderdeel a. Ook het eindigen van de inleiding met 'dat' draagt daaraan bij.

Zou dit beter zijn, kijkend naar de stijl van de WHW?

Voor de inschrijving voor een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs tot leraar voor de periode van voorbereidend hoger onderwijs in vakken van voortgezet onderwijs geldt als toelatingseis dat:

- a. aan de betrokkene de graad Master, bedoeld in artikel 7.10a, is verleend, indien het een opleiding van minder dan 120 studiepunten betreft; en
- b. de betrokkene voldoet aan de door het instellingsbestuur te stellen eisen.

Of:

Voor de inschrijving voor een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs tot leraar voor de periode van voorbereidend hoger onderwijs in vakken van voortgezet onderwijs gelden als toelatingseisen:

- a. Aan de betrokkene is de graad Master, bedoeld in artikel 7.10a, verleend, indien het een opleiding van minder dan 120 studiepunten betreft;
- b. De betrokkene voldoet aan de door het instellingsbestuur te stellen eisen.

Overigens hebben we ook met enige verwondering gekeken naar de formulering: '... tot leraar voor de periode van voorbereidend hoger onderwijs in vakken van voortgezet onderwijs...'. Er is door ons geen wettelijke definitie van 'voorbereidend hoger onderwijs' gevonden. We vermoeden uiteraard dat daarmee 'havo' en 'vwo' worden bedoeld en ook het mbo. Het begrip 'voorbereidend' komt echter alleen bij schoolsoort 'vwo' voor, maar goed, kennelijk hebben de universiteiten deze benaming van 'voorbereidend hoger onderwijs' met OCW afgesproken. Het zou in ieder geval aan te bevelen zijn om ergens in de wet- en regelgeving een definitie van 'voorbereidend hoger onderwijs' op te nemen.

Opmerkelijk daarbij is vervolgens dat de hiermee verkregen lesbevoegdheid (bekwaamheid) die iemand die reeds een hbo- of wo-masteropleiding van minder dan 120 studiepunten (nooit EC zeggen...) heeft afgerond, ook geldt voor 'vmbo-t'. Dat is wat mensen nog steeds de mavo noemen. Het diploma daarvan geeft geen toelating tot het hbo of wo, dus waarom als zodanig hierbij opgenomen? Het volwassenenonderwijs (vavo) telt overigens wel weer mee.

Vervolgens staat er '... in vakken van voortgezet onderwijs...'. Juridisch klopt het wel maar moet het niet zijn: '... voor vakken die worden verzorgd in het voortgezet onderwijs,...'?

En... het mbo valt niet onder het 'voortgezet onderwijs'. Universiteiten geven op hun websites aan dat iemand een lesbevoegdheid krijgt die ook geldt voor het mbo. Dat klinkt heel logisch, maar deze Master is er dus niet voor bepaalde vormen van onderwijs in het mbo.

9.5 Opsomming benoeming leden examencommissie

Bij de benoeming van de leden van de examencommissie draagt het instellingsbestuur er zorg voor dat:

- a. ten minste één lid als docent verbonden is aan de desbetreffende opleiding of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort;
- b. ten minste één lid afkomstig is van buiten de desbetreffende opleiding of een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort;
- c. leden van het instellingsbestuur of personen die anderszins financiële verantwoordelijkheid dragen binnen de instelling niet worden benoemd.

Kijk, het kan dus wel en daarmee voldoet dit artikel aan de gestelde eisen. Er is een commissie en er worden drie voorwaarden gesteld. Het gaat om drie doorlopende zinnen, als het ware, en dan wordt er gewoon gewerkt met een ‘;’ achter onderdelen a en b.

9.6 Opsomming intrekken aanwijzing

Onze Minister trekt de aanwijzing in ieder geval in indien de rechtspersoon niet langer:

- a. zijn taak naar behoren uitoefent;
- b. voldoet aan hetgeen bij of krachtens de Comptabiliteitswet 2016 is bepaald;
- c. voldoet aan in de aanwijzing gestelde eisen met betrekking tot toezicht en verantwoording; of
- d. het overleg, bedoeld in het vierde lid, in voldoende mate pleegt.

Dit is weer een hele lastige. Er is sprake van een situatie waarbij de aanwijzing wordt ingetrokken als minimaal één van de genoemde gevallen van toepassing is. Het is op zich geen keuze maar ook niet een constructie waarbij aan alle genoemde gevallen dient te zijn voldaan. Van het gebruik van ‘in ieder geval’ gaat overigens een suggestie uit nl. dat het in elk van de gevallen al voldoende is om de aanwijzing in te trekken.

Dat sluit aan bij hetgeen in de regeling van de overheid wordt genoemd als een van de mogelijkheden met betrekking tot ‘het enuntiatieve karakter’. Maar dan mag de ‘of’ aan het eind van onderdeel c wel weg, maar ach, het dubbel benadrukken schaadt hier niet.

9.7 Opsomming onderdelen accreditatierapport

Het accreditatieorgaan legt in het accreditatierapport vast:

- a. het advies van de commissie van deskundigen over de kwaliteitsaspecten;
- b. zijn bevindingen;
- c. de te verbeteren kwaliteitsaspecten, voor zover zich naar zijn oordeel ten aanzien van een of meer van die aspecten tekortkomingen voordoen die binnen afzienbare tijd kunnen worden weggenomen;
- d. het eindoordeel voldoende of onvoldoende;
- e. het onderdeel van de Registratie instellingen en opleidingen, bedoeld in artikel 6.13, dat naar zijn oordeel voor de opleiding passend is;
- f. het oordeel over de naam en de toevoeging aan de graad, bedoeld in artikel 5.6, derde lid, onderdelen b en c;
- g. de bijzondere kenmerken van de opleiding, voor zover van toepassing.

Zie hier, het kan ook hierbij wel weer gewoon goed gaan. Alle zaken moeten in het rapport worden opgenomen. Het zijn geen echt complete zinnen, dus er is geen hoofdletter aan het begin van een onderdeel nodig. We zien geen ‘en’ achter de onderdelen. Helemaal prima, zeg maar.

10 Nieuwe WHW

Er wordt al jarenlang gesproken over het concipiëren van een nieuwe WHW in plaats van het blijven werken met aanpassingen, reparaties en andere handelingen die worden verricht binnen het kader van wat er nu is. Misschien brengen de toekomstverkenningen in de komende maanden zoveel nieuwe plannen met zich mee dat het eigenlijk maar gewoon een keer moet gebeuren. Daarbij kan de overheid in taalkundig opzicht nog vollediger op een consequente wijze gaan handelen en alles helemaal aanpassen – want het is toch opmerkelijk dat niet alles is meegenomen en ook in deze reparatiewet sprake is van omissies. Dat zou mooi zijn.

11 Kortom

Het is al met al wel een heel bijzondere en specifieke nieuwsbrief geworden, voor een duidelijke doelgroep onder degenen die 'm lezen, analyseren, doorsturen en in bepaalde gevallen gebruiken voor de eigen werkzaamheden of voor een aanvullende blik op die van anderen. Het is tevens duidelijk dat het maar een onderdeel van een wetgevingsproces is, het zorgen voor een zorgvuldige formulering van de artikelen en het daarbij hanteren van de taal op een zo goed mogelijke wijze.

Het is ons ook wel helder dat er nooit een compleet juiste en onaantastbare formulering kan zijn want het taalgebruik maakt deel uit van een dynamiek binnen de maatschappij. Denk aan de discussie over 'gevoelige woorden en formuleringen', en dan binnen een bepaalde context. Laat de overheid toch maar blijven streven naar helderheid en transparantie. Het kost niet veel tijd extra binnen de procedures die daarbij worden gebruikt...